

Проф. др БРАНКО КОВАЧЕВИЋ

НЕКА МЕТОДОЛОШКА ПИТАЊА ПРОУЧАВАЊА ГОЛОГ ОТОКА

Прије него што изложим неколико сугестија методолошког карактера у вези са предметом назначеног округлог стола морам указати на неке неодређености у добијеном позиву за тај сто.

I

На почетку позива се истиче да је сазивање Округлог стола планирао "Одбор за израду пројекта о потреби проучавања голооточког времена", што имплицира мисао да још није ријешено да ли треба или не то вријеме проучавати. Међутим, пошто се иза тога захтијева "да се размотре питања методолошког научног карактера везана за израду идејног пројекта ове научне теме", помислио сам да је, можда, питање о "потреби проучавања голооточког времена" позитивно ријешено. Ради тога, а и зато што сматрам да је то вријеме потребно проучити, и истичем ове сугестије.

II

Сам израз "голооточно вријеме" је неодређен, па се не зна шта се све под њим подразумева. Мисли ли се на вријеме од оснивања логора до његовог расформирања, или пак на питања Резолуције Информбироа и њене посљедице. Додуше, у писму се истиче да "ова обавеза проистиче из научног задатка Одбора који је дефинисан приликом његовог оснивања марта 1994. године", али нам дефиниција тог задатка није достављена па још остаје нејасан садржај и међусобни однос уводних излагања.

III

Да ли Голи оток као мјесто на којему је вршена репресија над информбиривцима и другим противницима брозократије треба издвајати од а) осталих логора у којима су се налазили други или кроз које су пролазили једни те исти информбиривци и б) треба ли и у којој мјери репресију над информбиривцима одвајати од репресије над осталим противницима тада владајућег режима. Издвајање репресије на Голом отоку над информбиривцима од оне на другим мјестима и над другим затвореницима сужава и не даје јасну слику веома сложене класне борбе која се одвијала у нас и њену тенденцију развоја. Само слика потпуне репресије одсликава не само оне над којима је она вршена него и оне који су је вршили.

IV

Пошто је јасно да "голооточко вријеме", као и информбиривци и њихови хапсанције, представљају само епизоду у трајању једног цијелог система репресије, из тога слиједи да треба поклонити главну пажњу проучавању тог система, јер без проучавања његове цјелине не могу се сазнати ни његови дјелови и обрнута.

V

Оно што је парадоксално у овом систему је то да је он био замисљен као систем једнакости и равноправности, а у ствари је свуда култивисао неједнакост и неравноправност. То произлази из цијеле анализе његове теорије и праксе.

VI

Систем који је изграђиван код нас а и осталим "социјалистичким земљама" је стваран на основу марксистичко-лењинистичке, а затим стаљинистичке, брозовске, маоцетунговске, кастровске, полпотовске итд. теорије. Свака од њих, као дериватив лењинизма, представља најгрубљу ревизију марксизма или, по Лењину, "инверзни пут" ка социјализму у односу на марксизам. Сам израз марксизам-лењинизам, који представља неспојиву теоријску противуречност, настао је из потребе да се прикрије стварна практична противуречност која се формирала између револуционарно прокламованих циљева и постојеће стварности, при чему је груба стварност оправдана идеалним циљевима.

VII

Раскорак између циљева и стварности се могао осјетити свуда, што нам потврђује лењинистичка, стаљинистичка, титоистичка итд. теорија партија, синдиката, нација, државе, економије, културе и сл.

VIII

И сама партијска теорија демократског централизма оправдава, успоставља и посвећује разлике између обичних и руководећих чланова и међу њима уводи цио систем субординације у коме главну ријеч води партијски вођа или генсек.

IX

Исти тај систем из партије је пренесен на армију, формирану у току револуције, а потом и на власт након њене побједе. Шеф партије аутоматски постаје шеф армије, државе и сл., јер се све политичке, економске, културне итд. функције поклапају са партијским.

Још су се у току рата многи борци, партијци и непартијци, непријатно осјећали гледајући како се заједнички успјех десетине истој отима и приписује десетару, чете њеном командиру и тако редом све до цјелокупне армије, чији су успјеси припали врховном команданту. Зар ово довољно не упућује на мишљење Берђајева да се ту ради о некој врсти "новог старог средњовјековља".

X

Партијској (а тиме и војној, државној итд.) команди подвргнуто организовано јавно мњење је радило све да глорификује партијско, војно и државно руководство. Писци и књижевници су им писали оде у којима су обоготворене и мудре вође постале субјекат, а народ, класа, партија - предикат, што потврђује, између многих, и Радован Зоговић пишући: "Тито, то смо ми сви"!

XI

Политичка неједнакост и диктатура, настала најприје у партији и армији, затим у држави и идеологији, повукла је за собом и економску и културну неједнакост и диктатуру. Власништво над експроприсаним добрима (имањима, фабрикама, радионицама, кућама, становима) буржоазије постало је својина државе и њених функционера срџмјерно њиховим функцијама. Тиме је створен један нови тип експлоататора који је напустивши идеале револуције у њено име приграбио нео-

граничену власт над материјалним добрима, животима и душом народа. Тако су створени услови за опште незадовољство и непомирљиве социјалне сукобе између нове власти и народа, који још нијесу завршени.

XII

Свака неједнакост означава разлике из којих се јављају социјални сукоби. Они су се испољавали у свакој институцији организованој по болшевичком моделу. На основу тих разлика и сукоба је потребно указати на њихову генезу и карактер испољавања, јер је њихова посљедица или посебан случај и "голооточко вријеме":

1. Пошто болшевици, којима је припадала и КПЈ (или СКЈ), сматрају да без револуционарне теорије и партије нема ни револуционарног покрета, њихов главни циљ је био да изграде и једно и друго и прилагоде их конкретним условима револуционарне борбе. Како је болшевичка партија прва "пролетерска политичка организација" заснована на принципима демократског централизма, она се с поносом проглашавала и "партијом професионалних револуционара". Партијац - "професионални револуционар" се већ у старту разликује од остале масе лаика, непрофесионалаца, која треба да му се у облику пасивног елемента потчини у процесу револуције као што се глина потчињава вајару док прави статуу.

Настала дискрепанција између партије и народа преноси се и на дискрепанцију у оквиру партије која раздваја обичне и руководеће чланове, од којих први добијају, преносе и извршавају наређења, а други их доносе. Пошто те разлике имају вишеструки карактер-организациони, политички, теоријски, економски итд., болшевичке партије стално пате од унутрашњих фракцијских борби и неопходних ликвидација и чистки. Разумије се да у том процесу трпи демократизам а јача централизам.

2. У склопу поменутих разлика и борби треба обратити пажњу на то да ли "голооточко вријеме" представља неки вид фракцијске борбе, у чему се састоји, које су му побуде, донети и покретачи. Уз то треба одредити шта је ту цјелина, а шта фракције и какви су њихови односи.

Ако се узме Коминтерна, или у овом случају Информациони биро, као цјелина, онда свака партија појединих земаља која им припада представља фракцију. Уколико се поједине партије у себи дијеле на двије или више супротстављених група, свака од њих представља такође фракцију. Са тог становишта су се дијелиле и етикете "издајника". Са становишта Информационог бироа издајничке су биле партије оних земаља које се нијесу потчињавале његовим одлукама, а у оквиру тих партија издајничке су биле оне њихове фракције које су биле

против официјелног руководства. Али, појам издајника се овдје не може узети у класичном смислу, јер је, по дефиницији, сваки комуниста патриота као припадник своје земље (нације), али и антипатриота, интернационалист, као припадник шире, међународне комунистичке организације.

3. Уколико се прихвати да "голооточко вријеме" представља својеврсни вид фракцијске борбе, која је истовремено и класна, онда се морају јасно одредити фракције између којих је сукоб настао. При томе не треба мислити да је сукоб настао напрасно, на основу неког неспоразума или пак непознавања ствари. Тај сукоб има коријене и од раније, у претходној фракцијској борби, која је била не само националног него и међународног карактера и водила се прије, у току и последице II свјетског рата.

Честа тврдња да је Тито по доласку на чело КПЈ уништио фракције је илузорна и није ничим доказана. Не треба сумњати да је у вријеме кад је он дошао на чело КПЈ опасност од фашизма ублажила и пребацила у други план унутарпартијску фракцијску борбу, али то не значи да се она није на свој начин одвијала у току и након рата и револуције.

Стога се може вјеровати да је настанак Резолуције Информбироа настао без знања, па и евентуалног учешћа, одређених кадрова из КПЈ, као што је невјероватно да су је све комунистичке партије Информбироа и њихова руководства на исти начин безрезервно одобравали. Према томе, логично је претпоставити да је Резолуција Информбироа имала истовремено своје присталице и опозицију у свим партијама које су му припадале, о чему свједочи жестока пропагандна борба између наше партије и партија које су и даље остале у оквиру Информбироа и бројне чистке, хапшења и ликвидације у свакој од њих.

Овакво гледиште нас ослобађа мучне, политички исфорсиране тачке приступа овом проблему као личном сукобу између Тита и Стаљина, односно Југославије и СССР-а, иако ни те моменте не треба занемарити.

4. Ако се прихвати да је сукоб Информбироа и руководства КПЈ одраз њихових унутарпартијских борби, онда је неопходно истражити суштину сукоба руководеће фракције КПЈ и њених домаћих информбировских противника. При томе треба открити колико се становиште наших информбировача поклапало или колико је одступило од ставова изнесених у Резолуцији Информбироа. Пошто наши информбировци нијесу били у могућности да се организују као фракција, нити су имали својих гласила и могућности за јавно и организовано излагање свог неслагања са официјелном линијом партије, онда нам за откривање њихових ставова преостаје истраживање њихових иступа на партијским састанцима, изјава пред истражним органима, евентуално сачувани или заплијењени списи и сл.

5. Овај сукоб треба испитати по свим питањима револуционарне стратегије и тактике и оцијенити и њега и та питања са становишта данашњег историјског момента који је многа од њих ставио у трезоре историјске ризнице, а многа чини и данас актуелним. У њих спадају питање једнакости и неједнакости, слободе и потчињености, радничке класе и буржоазије, капитализма и социјализма, партије и класе, власти и народа, демократије и диктатуре, државног и приватног капитализма, монопола (економског, политичког и духовног) и конкуренције, нације и интернационализма итд.

6. Жестину сукоба је изражавала немилосрдна мржња и непоштедна борба између руководеће и информбировске фракције при чему је уколико се та борба заоштравала руководећа фракција све више тражила ослонац на унутрашње и спољашње антикомунистичке елементе, чиме је помјерала своју социјалну "базу" и политику удесно и тако оправдавала и проширивала своје енормне привилегије.

XIII

Посебно питање везано за "голооточко вријеме" је питање односа болшевизма, национализма и интернационализма.

Користећи национално питање у борби против капитализма болшевизам није ни слутио да ће оно постати основа његовог самоуништења. Нација, као база нациократије, поставља се антиинтернационално и антикомунистички на исти начин као и држава. Њоме се правда све већи раскорак између народа и власти, својега и других народа. У условима у којима национална фатаморгана постаје средство и циљ ужег домаћег огњишта постаје једино средство које служи да се кади свему што је "наше", а куди и одбацује све што је "њихово", "туђе".

Нација, као платформа болшевизма и заштитник бирократских привилегија је оправдавала најприје сукоб између Југославије и земаља Информбироа, касније између СССР-а и Пољске, Мађарске, Чехословачке, Кине итд., да би најпослије изазвала сукобе унутар вишенационалних "социјалистичких" држава и довела до њиховог распада.

XIV

Сукоб између руководства КПЈ и Информбироа је допринио критици болшевичког бирократског тероризма и слому његове диктатуре, а тиме и створио услове да се са развијенијег степена економског, културног и политичког развитка изграђује нова платформа за стварање још хуманијег друштва.

XV

Пошто је "голооточко вријеме" најжешће погодило Црну Гору из које је, поред свег њеног "чојства и јунаштва", било пропорционално највише "целата и жртава", било би интересно испитати откуда у нас толика нетолеранција, искључивост и самоистраживачко прожди-рање.

XVI

Могло би се рећи да за обраду ове теме има доста фактографског материјала. Али, пошто се нијесам њоме непосредно бавио, мислим да га треба изнова тражити. Ради његовог прикупљања требало би истражити наша и страна партијска документа, материјале са судских процеса и исљеђивања, мемоаре и изјаве непосредних учесника (који би требало још док је вријеме анкетирати), јавне и тајне међудржавне уговоре и споразуме итд., јер се без чврстог ослоња на тај материјал не може створити научно фундирана слика педесетогодишњег трајања наше историје.

XVII

Можда ће многи данас рећи да је непотребно проучавати ово питање. Зар све то нијесмо преживјели, па - било, не поновило се. Међутим, то би значило исто као кад бисмо рекли да нам не треба развијати и модернизовати фабрике, школе, путеве и сл., јер никаква модернизација није могућа без модернизације друштвеног живота, што се чини и путем његовог познавања. Уосталом, сјетих се у вези са овим Његоша, па ћу га парафразирати: Ви не знате шта сте учинили док не чујете од вјешта гуслара...

